

дошкільного навчального закладу, учитель ЗОШ і водночас батьки, поряд з багатьма іншими обов'язками, повинні виконувати ще один, який обумовлює їхню невтомність у пошуках нових і оригінальних підходів до освіти дітей – це обов'язок розвивати педагогічну творчість.

Попри те, що традиційна українська дидактика дошкільної освіти об'єднала досить широке коло методів її реалізації, інноваційність та інтерактивність, які сьогодні визнаються пріоритетними напрямками, обумовлюють активні пошуки оригінальних авторських методик не лише в Україні, а й за рубежем. Використання педагогами і батьками певного методу чи цілісної методики зумовлено, передусім, позитивними відгуками за результатами їхнього впровадження. Турбота про забезпечення різностороннього виховання й гармонійного розвитку кожному малюкові стимулює прагнення дорослих і творчо запозичувати авторські здобутки, і зберігати їх запропонований алгоритм задля того, щоб не втратити позитивні знахідки авторів.

Типовими помилками молодих фахівців є упереджене ставлення до педагогічних новинок, які, зазвичай, руйнують традиційну дійсність у навчально-виховному процесі ДНЗ. Все ж ефективними умовами особистісного розвитку і дітей, і їхніх наставників на перспективу розглядаємо пошуки шляхів педагогічного моделювання класичних здобутків учених і практиків України із знахідками європейського та світового дошкілля.

1. Гранатов Г. Г. Метод дополнительности в развитии понятий (педагогика и психология мышления): Учебн.-метод. пособие / Г. Г. Гранатов – М.: МПСН, 2005. – 576 с.
2. Буглер Тадеуш. Біг людського життя / Тадеуш Буглер. – Варшава, 1999 (польською мовою).
3. Дитячий садок – школа: актуальні проблеми наступності / За ред. Н.В. Лисенко. – К.: Слово, 2014. – С. 45–46.

The current tasks of preschool and primary education are represented in the article; the principle of methods' modeling of teaching and education of children in the context of continuity is excreted; a number of methods of innovative activity is analyzed: developing movement of Veronica Sherborne, the successful start of Martha Bogdanovich, creative expression of Rudolf Laban and others. The perspective directions of further research of problem are determined.

Key words: continuity, principle of modeling, innovation, psychomotor development.

УДК 37.013.42

ББК 74.66

Наталія Сабат

ОПІКА Й ОПІКУНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

У статті проаналізовано поняття “опіка”, “опікунська діяльність”. На основі опрацювання й аналізу праць українських та польських учених розкрито їхню сутність, обґрунтовано різні смислові підходи до їх тлумачення. Доведено, що в сучасному світі розширюються межі опікунсько-виховної діяльності та зростає кількість категорій дітей, які потребують опіки.

Ключові слова: опіка, опікунська педагогіка, опікунська діяльність, діти.

Актуальність. Нестабільна ситуація в Україні загострила низку соціальних явищ, а саме зuboжіння населення, безробіття, трудову міграцію, що призвело до зниження виховних функцій сім'ї. Загалом виникла дитяча бездоглядність, безпритульність, ускладнилися прояви поведінкових девіацій. Сьогодні спостерігаємо збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дефіцит спілкування дітей, що виховуються у сім'ях різного типу. Отож, закономірним є посилення уваги вчених і прогресивної педагогічної громадськості до проблем опіки й опікунської діяльності.

Зазначимо, що окремі аспекти опіки вивчали в історико-педагогічних (Р. Волянюк, З. Нагачевська, Л. Фуштей [8; 9]), психолого-педагогічних (О. Антонова-Турченко, Л. Волинець, А. Капська, І. Курляк, Н. Лисенко, І. Пеша, Б. Ступарик, Ю. Якубова [3]) та юридичних (Д. Прутян [7]) вимірах. Ученими проаналізовано феномен соціального сирітства, форми й методи опіки над дітьми у період трансформації суспільного устрою, опіки в сучасному цивільному законодавстві.

Багатий теоретико-практичний досвід опікунської діяльності накопичено науковцями Західної Європи та США. У контексті порушеного дослідження цінними розглядаємо напрацювання польських учених: С. Бадори, Д.-К. Мажец, Б. Чередрецької, М. Якубовського. У наукових джерелах представлено розмаїття, а, часом, і суперечливість між дефініціями і поняттями “опіка”, “опікунська діяльність”. Водночас, сучасна освіта потребує спеціально підготовленого фахівця, який би професійно вирішував питання опікунсько-виховної діяльності. Відтак це вимагає аналізу й уточнення змісту ключових для опікунської педагогіки понять. Отож мету статті вбачаємо в актуалізації уваги учених і педагогів-практиків на проблемах опіки, а також на аналізі й корегуванні змісту понять “опіка”, “опікунська діяльність”.

Результати наукового пошуку засвідчили їхню складність і багатогранність, а також і неоднозначність їхнього тлумачення. Скажімо, новий тлумачний словник української мови трактує опіку як піклування про кого-, що-небудь, догляд за кимось; опікування; постійний нагляд, контроль за чийми-небудь діями, вчинками; організований і контрольований державою нагляд за недієздатними громадянами (малолітніми, душевнохворими і т.ін.), піклування про їхні особисті і майнові права та інтереси [2, с. 468]. Тобто термін може вживатися як у загальному контексті, так і вузькопрофесійному.

У широкому, загальному значенні термін “опіка” відомий від XVII ст. на означення доброзичливого ставлення, заступництва, догляду, турботи, піклування. В активній професійній лексиці XIX ст. побутує словосполучення “суспільна опіка”. Словник із соціальної роботи тлумачить три значення поняття “опіка”: 1) піклування про кого-, що-небудь, догляд за кимось, опікування; 2) організований і контрольований державою нагляд за недієздатними громадянами, піклування про їх особисті і майнові справи та інтереси; 3) один із основних напрямків соціальної роботи загалом; правова форма захисту прав та інтересів особи, яка не має можливості повністю або частково самостійно здійснювати ці функції [4, с. 89]. Як бачимо, соціально-педагогічні видання опіку відносять до важливих напрямків соціальної роботи.

Опіка (піклування) є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишились без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їх прав та інтересів. Опіка (піклування)

встановлюється для забезпечення виховання неповнолітніх дітей, які внаслідок смерті батьків, хвороби батьків або позбавлення їх батьківських прав чи з інших причин залишились без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей. Опіка (піклування) встановлюється також для захисту особистих і майнових прав та інтересів повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки [4]. Аналогічні трактування опіки зустрічаємо в юридичних, правових документах: Кодексі про шлюб і сім'ю України, Правилах опіки та піклування [5].

У психолого-педагогічній літературі в понятті “опіка” виокремлюють, по-перше, умови, а, відтак, і дії, спрямовані на дітей та молодь. Скажімо, М. Якубовський тлумачить опікунську педагогіку як науку про мету, завдання, зміст, методи й форми опіки над дітьми і молоддю [10, с. 20]. Він визначає опіку як сукупність умов, які сприяють розвиткові дітей і молоді, а також сукупність зусиль, обов'язків і дій, здійснюваних для того, щоб зробити ці умови оптимальними, використати їх доцільно для щонайповнішого розвитку дітей і молоді [10, с. 21].

Розглядаючи дефініції у руслі опікунських взаємин, Л. Фуштей обґрунтовує доцільність послуговування термінами “опіка”, “опікунська діяльність” щодо опіки власне дітей-сиріт та їхню безпідставність щодо всіх дітей [8, с. 19]. Автор виділяє низку форм соціального виховання: 1) типи соціального опікунського виховання, наближеного до сімейних умов; 2) різні форми суспільної виховної опіки, реалізованої державними чи недержавними закладами; 3) поєднання різних форм суспільної чи сімейної виховної опіки, що здійснюється при наявності батьків, які тимчасово не можуть (не хочуть) через різні причини виконувати свої виховні функції [9, с. 378].

Відомий польський фахівець у галузі опіки М. Якубовський обґрунтував вирізнення трьох смислових підходів до поняття “опіка”: 1) опікунська педагогіка, у вузькому розумінні, займається дітьми й молоддю, що позбавлені батьківського піклування; 2) у ширшому значенні об'єктами опікунської педагогіки виступають усі діти й молодь, позаяк вони потребують оздоровчої, юридичної, виховної, суспільної опіки; 3) інституційні форми опіки, які охоплюють дітей та молодь, що виховуються в дитячих будинках, санаторіях, пенітенціарних закладах. Приймаючи до уваги чинники опіки в складі середовищ і груп, опікунська педагогіка займається опікою над дітьми за місцем проживання, в мандрівних групах і таборах, в одновікових групах.

У ширшому значенні опікунська педагогіка вивчає й опікунські аспекти роботи школи, співпраці школи з сім'єю, а також елементи опіки, які притаманні роботі молодіжних організацій, позашкільному вихованню та масовій культурі. Предметом опікунської педагогіки М. Якубовський визначив опікунське виховання [10, с. 22–23], визнавши цим необхідність підготовки фахівців до опікунсько-виховної діяльності.

Про розширення традиційних меж опіки, наповнення її новими завданнями йдеться і в дослідженні Д.-К. Мажец. Під опікунсько-виховною системою на рівні макро автор розуміє загальні положення і організаційно-правові основи, сферу реалізованих суспільних потреб, напрямки і форми опіки над дитиною, а також функціональні взаємозв'язки, освітні і опікунсько-виховні інституції і обсяг їх компетенцій, кадри – їхню освіту і професійний статус [1, с. 40]. У зв'язку з тим, що опікунсько-виховний процес реалізується в різних формах, для потреб аналізу різноманітних передумов розвитку опіки й виховання вчена виділила три основні

групи форм опіки: виховна опіка творчого характеру (школи, світлиці, інтернати, молодіжні і спортивні організації), заступницька опіка (заступницькі сім'ї, інституції сімейного та установчого характеру), спеціальна опіка, в т.ч. виправна, ресоціалізаційна, лікувальна [1, с. 41].

Отже, в сучасному світі зачораз розширюються межі опікунсько-виховної діяльності та перелік категорій дітей, що потребують опіки. Найчастіше опікунська педагогіка визначається як спеціальна галузь педагогічної науки [3, с. 99], яка пов'язана з соціальною педагогікою і соціальною політикою. Її основним предметом виступає турбота про дітей і молодь, а також про людей інших вікових категорій, які опинилися у складній життєвій ситуації. Деталізуючи, науковці зазначають, що це наука про функції, завдання, принципи, форми і методи міжособистісної допомоги, виховання опікою та опікунчим вихованням. Ученими обґрунтовано опікунсько-виховну функцію школи, позашкільного середовища й сучасного дошкілля [3]. Такий розгляд опікунської педагогіки відкриває широкі перспективи наукової роботи, зобов'язує науково підходити до багатьох засад опіки над дитиною і, водночас, ініціює низку сумнівів, що зумовлюють широкі можливості для дискусії та полеміки.

Науковці наголошують на необхідності професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників, причетних до соціальної опіки дітей [9, с. 381; 1, с. 53]. Зазначимо, що в Польщі у навчальних закладах професійно готують майбутніх фахівців з опіки над дітьми. До прикладу, у Вищій Школі Інформатики – одній із найбільших приватних шкіл у Лодзькому та Куявсько-Поморському регіоні – з-поміж низки спеціальностей успішно функціонує “Педагогіка у сфері соціальної роботи та опіки” (навчання за ОКР “бакалавр”, “магістр”). Випускники магістерського навчання опікунсько-виховної педагогіки, окрім теоретичної підготовки інтердисциплінарного змісту, набувають умінь і навичок опікунсько-виховної діяльності [11].

Інноваційність притаманна курсам, які викладаються на магістерській програмі в Українському Католицькому Університеті (м. Львів). Йдеться, насамперед, про поглиблене вивчення теорії й практики опікунської педагогіки, зокрема, інноваційних форм опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, на основі кращого закордонного досвіду [7]. Отже, опікунська діяльність сьогодні стає важливою складовою підготовки фахівця, що працює в дитячому середовищі.

На основі викладеного можна зробити наступні **висновки**.

1. “Опіка”, “опікунська діяльність” є складними багатоаспектними поняттями, зміст яких доповнюється, розширюється, поглиблюється зі зміною суспільно-політичних, соціально-економічних умов життя держави.

2. У сучасному світі розширюються рамки опікунсько-виховної діяльності та збільшується кількість категорій дітей, які потребують опіки. Це зумовлює необхідність професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників, причетних до опіки дітей.

До подальших досліджень відносимо компаративний аналіз напрацювань у галузі опікунської педагогіки науковців України та Польщі; роль опікунсько-виховної діяльності у професійному становленні вчителя, соціального педагога, соціального працівника.

1. Мажец Д.-К. Опіка над дітьми в добу суспільних змін / Данута-Кристина Мажец. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 228 с.

2. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2004. – Т. 2. – 928 с.
3. Опіка над дітьми в добу трансформації суспільного устрою / Завгородня Т. К., Лисенко Н. В., Мажец Д.-К., Ступарик Б. М. (заг.ред.). – Івано-Франківськ; Ужгород : Мистецька лінія, 2002. – 152 с.
4. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи / уклад. І. В. Козубовська, І. І. Мигович, В. В. Сагарда та ін.; за ред. І. В. Козубовської, І. І. Миговича. – Ужгород : УжНУ, Мистецька лінія, 2001. – 152 с.
5. Правила опіки та піклування / Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, Міністерство освіти України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство праці та соціальної політики України: наказ № 387/3680 від 17 червня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>
6. Прутян Д. С. Опіка за римським приватним правом та сучасним цивільним законодавством України : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Прутян Денис Сергійович. – Одеса, 2006. – 194 с.
7. Український Католицький Університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucu.edu.ua/news/9797/>
8. Фуштей Л. Опіка й опікунське виховання дітей як предмет аналізу / Фуштей Л. // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 1. – С. 15–19.
9. Фуштей Л. І. Деінституалізація форм соціальної опіки дітей в умовах сьогодення / Л. І. Фуштей // Педагогічний дискурс. – 2012. – Вип. 13. – С. 376–382.
10. Pedagogika opiekuńcza. – Warszawa, 1977. – 272 s.
11. Wyższa Szkoła Informatyki i Umiejętności w Łodzi [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wsinf.edu.pl>

The concepts “guardianship” and “guardian’s activity” are analyzed in the article. On the basis of analysis of works of the Ukrainian and Polish scientists the essence of these concepts is exposed, the different semantic approaches to their interpretation are characterized. The author proves that in modern society the sphere of guardian-educator activity broadens and the number of categories of children that need guardianship increases.

Key words: *guardianship, guardian’s pedagogy, guardian’s activity, children.*